הִלְכוֹת בְּרָכוֹת הַשַּׁחַר סִימָן נה

אֵין קוֹרִין (כא) בַּתּוֹרָה, דְּזֶהוּ עִנְיַן אַחֵר. *וּתְפִלַּת עַרְבִית וְקִדּוּשׁ שֶׁלְּאַחֲרָיו לֹא שַׁיָּךְ (כב) לִקְרִיאַת שְׁמַע (ו) [ז] וּבֵרְכוֹתֶיהָ (ר"ן פרק הקורא את המגילה (יג: ד"ה מתני' פ"ן), שבלי הלקט (סר' ט), ותרומת הדשן סימן ט"ו): ד יֵשׁ מַתִּירִין לוֹמַר דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה בְּתִשְׁעָה וְצָרוּף קָטָן זשֶׁהוּא יוֹתֵר מִבֶּן שֵׁשׁ וְיוֹדֵעַ לְמִי מִתְפַּלְּלִין, *חוְלֹא נִרְאִין דִּבְרֵיהֶם לִגְדוֹלֵי הַפּוֹסְקִים, *טוְהוּא הַדִּין דְּעֶבֶד וְאִשָּׁה אֵין מִצְטָרְפִין. הַגָּהּ: וַאֲפִלּוּ (כג) עַל יְדֵי חֻמָּשׁ שֶׁבִּידּוֹ אֵין לְצָרְפוֹ. מֵיהוּ יֵשׁ נוֹהֲגִין לְהָקֵל (כד) בְּשַׁעַת (ז) הַדְּחָק (הרא"ש (מכתם פ"ז סר' כ) ומרדכי (מכתם פ"ז סר' קסב) והגהות מיימוני פרק (ט') [ח'] מהלכות תפלה (פוסק ה)): ה אִם לֹא הֵבִיא (כה) שִׁתֵּי שְׂעָרוֹת, אֲפִלּוּ הוּא גָּדוֹל בְּשָׁנִים, (כו) דִּינוֹ כְּקָטָן עַד שֶׁיָּצְאוּ (כז) רֹב שְׁנוֹתָיו, (כח) שָׁאז יִתְבָּרֵר שֶׁהוּא סָרִיס. כוְאִם נִרְאוּ לוֹ (כט) סִימָנֵי סָרִיס קֹדֶם לָכֵן, (ל) דִּינוֹ כְּגָדוֹל. הַגָּהּ: וּמִיהוּ אֵין מְדַקְדְּקִין בְּשְׂעָרוֹת אֶלָּא כָּל שֶׁהַגִּיעַ לְכְלַל שְׁנוֹתָיו

(ו) תוספות בְּשֵׁם רַבֵּנוּ תָּם בְּבְרָכוֹת רֵישׁ דף מ"ח (ד"ה וליית), וּבְשֵׁם רַב הַאי (הובא בראש"ש ברכות פ"ז סר' כ), וְהָרַוַ"ה (ברכות לה: ד"ה והא). ז שָׁם בְּתוֹסָפוֹת (ע"י ש"ס). ח רַבֵּנוּ שִׁמְשׁוֹן (הובא באורחות חיים הל' תפילה סר' עג) וְרַבֵּנוּ יוֹסֵף (הובא בראש"ש שם) וְהַקַּדְמוֹנִי (ברכות פ"ז סר' קעב) בְּשֵׁם רַאֲבַי"ה (סר' קכח) וְהַגָּהוֹת מֵימוֹנִי בְּפֶרֶק (ג') [ה'] מֵהִלְכוֹת בְּרָכוֹת (אות ו) וּסְמ"ג (עשין כו) בְּשֵׁם רַבֵּנוּ יִצְחָק (תוס' שם) וְרַבֵּנוּ יוֹנָה (לה: ד"ה אבל נראה) וְתִשְׁוּבַת הָרַשְׁבָּ"א (ח"א סר' רלט) בְּשֵׁם הָרַאֲבַ"ד וּבְשֵׁם גְּאוֹן וְהָרַמְבַּ"ם בְּפֶרֶק ח' מֵהִלְכוֹת תְּפִלָּה (ה"ד). ט מָרְדְּכַי שָׁם (סר' קעב). י בֵּית יוֹסֵף (ד"ה ואלו הנשרה) מַהֲהֵיא דְּגָזְרָה מ"ז (ע"ב). כ שָׁם בְּגֶמָרָא וּבְיַרְאִים פרק ח' (פ).

שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה

לְהוּ שְׁאֵינוֹ גּוֹמֵר אֶלָּא קְדֻשָּׁה וְכֵן שְׁאָר בִּרְכוֹת הָעֲמִידָה, אֲבָל לֹא קְדִישׁ שֶׁלֵּם שֶׁאַחַר הַתְּפִלָּה, וְכֵן מַשְׁמַע לְשׁוֹן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ, וְעַיֵּן בְּבֵית יוֹסֵף (ד"ה ומ"ש מיהו), וְלָזֶה הִסְכִּים בְּשֶׁלְמֵי צִבּוּר (ריני חזרת התפילה ס"ה), וְהָעוֹלָם נָהֲגוּ כְּהָרַמ"א וּמִנְּהַג אֲבוֹתֵינוּ בְּזֹה: [ז] וּבֵרְכוֹתֶיהָ. עַיֵּן בְּאֵר הֵיטֵב. וְכָתַב בְּאֲלִיָּה רַבָּה (סק"ב) בְּתִפִלַּת הַמִּנְחָה אִם הָיָה עֲשָׂרָה כְּשֶׁהִתְחִיל אֲשֶׁרֵי וְיָצְאוּ מִקְצָתָן, אוֹמֵר קְדִישׁ, דְּאַשְׁרֵי הָוֵי כְּמוֹ חֲזָרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסִדּוּר (סר' נא) עַיֵּן שָׁם. וּמִזֶּה מֻכְרָח דְּמִכָּל שֶׁכֵּן בִּתְפִלַּת עַרְבִית אִם הָיוּ עֲשָׂרָה בְּשָׁעָה שֶׁהִתְחִילוּ לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּלַחַשׁ וְיָצְאוּ מִקְצָתָן בְּאֶמְצַע הַתְּפִלָּה, שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר קְדִישׁ שֶׁלֵּם אַחַר הַתְּפִלָּה, דְּהַקַּדִּישׁ שַׁיָּךְ לַתְּפִלָּה. וְכֵן כָּתַב בְּשוּ"ת נוֹדַע בִּיהוּדָה מַהֲדוּרָה תִּנְיָנָא (או"ח) סִימָן ד'. וְכֵן כָּתַב בִּפְרִי מְגַדִּים בְּחֶלֶק אֶשֶׁל אַבְרָהָם (סק"ג) עַיֵּן שָׁם. וְעַיֵּן בִּיד אֶפְרַיִם מַה שֶּׁכָּתַב בְּזֶה עַל דִּבְרֵי תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן. וּמַה שֶּׁכָּתַב (כאה"ט) שֶׁכְּתָהִלִּים נָהֲגוּ עַיֵּן מָגֵן אַבְרָהָם (סק"ג). כָּתַב הַשַּׁ"ז (סק"ג) מִתּוֹךְ דִּבְרֵי הַפּוֹסְקִים שֶׁכָּתַבְתִּי וְאוֹמֵר קְדִישׁ וְאֵין אוֹמְרִים אוֹתוֹ בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה, מִשְּׁמַע דְּהַפְסִקִּי דְּזִמְרָה אֵין צָרִיךְ עֲשָׂרָה דַּאֲפִלּוּ אִם אוֹמְרִים בְּיִחִידוּת כָּל שֶׁיֵּשׁ עֲשָׂרָה בִּשְׁעַת אֲמִירַת הַקְּדִישִׁים דֵּי בָּכָךְ. וְכֵן מוּכָח מִמַּה שֶּׁכָּתַב רַמ"א בְּסִימָן נ"ג סָעִיף ג' שֶׁאִם אֵין מִנְיָן בְּבֵית הַכְּנֶסֶת יַמְתִּין הַשָּׁלִיחַ צִבּוּר עִם יִשְׂרָאֵל וְכוּ'. וּבְתִשְׁוּבַת ר"ם מִינְץ סִימָן ח' כָּתַב דְּיִיחֵד גַּם כֵּן לְהַמְתִּין אַחַר אֲמִירַת יִשְׁתַּבַּח עַל מִנְיָן. וְכֵן נִרְאֶה לִי בְּכָל לְמוּד שֶׁאֵנוּ לוֹמְדִּ פְּסוּקִים וְאַגָּדוֹת שֶׁאֵם נִזְדַּמֵּן לוֹ תֹּכַח מִנְיָן, שֶׁיּוּכַל לוֹמַר קְדִישׁ, וּמִכָּל שֶׁכֵּן בְּעָלְמָא לְשַׁבֵּחַ שֶׁאֲמִירָה זוֹ מַעֲשָׂרָה, שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר קְדִישׁ, וְכֵן נוֹהֲגִים בְּכָל יוֹם בַּאֲמִירַת תְּהִלִּים בְּבֹקֶר בִּלְא מִנְיָן, שֶׁאוֹמְרִים אַחַר כָּךְ קְדִישׁ כְּשֶׁיְּכוֹאוּ מִנְיָן. טַ"ז עַיֵּן שָׁם. וּמָגֵן אַבְרָהָם בְּסִימָן רל"ד סָעִיף קָטָן א' לֹא כָּתַב כֵּן עַיֵּן שָׁם. וְהָעוֹלָם נָהֲגוּ כְּדִבְרֵי ט"ז נִרְאֶה תְּשׁוּבַת שַׁעַר אֶפְרַיִם סִימָן י"ז וְעַיֵּן שָׁם: ד (ז) הַדְּחָק. אֲפִלּוּ בִּלְא חֻמָּשׁ, וְדַוְקָא בִּלְא אַחַד וְלֹא שְׁנַיִם. וּבְלִבּוּשׁ כָּתַב שֶׁלֹּא רָאָה נוֹהֲגִין לְצָרְפוֹ אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת הַדְּחָק, וְדַוְקָא לִשְׁמֹעַ בִּרְכוֹ וְקִדּוּשׁ שֶׁהוּא חִיּוּב, וּמִיהוּ, דַּוְקָא שֶׁאַחַר עֲלִינוּ לֹא יֹאמְרוּ. מָגֵן אַבְרָהָם (סק"ה). וְכָתַב בַּ"ח (ס"ג) הָא דִּמְצָרֵף עַל יְדֵי חֻמָּשׁ, דַּוְקָא שֶׁנִּכְתָּב עַל הַגְּוִיל כְּסֵפֶר תּוֹרָה, אֲבָל חֻמָּשִׁין שֶׁלָּנוּ לְדִבְרֵי הַכֹּל אֵין מִצְטָרְפִין. וְאֵלֶיהָ זוּטָא (סק"ב) בְּשֵׁם זְקֵנוֹ הַגָּאוֹן ז"ל כָּתַב הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה שֶׁלֹּא לְצָרֵף קָטָן. אוֹנֵן אֵינוֹ מִצְטָרֵף לַעֲשָׂרָה לְכָל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה. כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה וּשְׁיָרֵי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה סִימָן זָה (הגב"י סק"ד), וְכֵן כָּתַב פְּרִי מְגַדִּים בְּאֵרֶן חֵלֶק א' סִימָן י"ט

בַּאֵר הֵיטֵב

קְדֻשָּׁה, כֵּיוָן שֶׁהִתְחִילוּ לְהִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם, גּוֹמְרִים אַף הַקְּדִישׁ שָׁלֵם. תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן (סר' טו), מָגֵן אַבְרָהָם (סק"ב). כָּתַב בְּתִשְׁוּבַת מַשֶּׂה יוֹסֵף חֶלֶק ב' סִימָן י"ב דְּמַה שֶּׁכָּתַב דְּאִם יָצְאוּ מִקְצָתָן לְאַחַר שֶׁהִתְחִילוּ לְהִתְפַּלֵּל יוֹצֵר וְכוּ', הוּא לְאוֹ דַּוְקָא, אֶלָּא אֲפִלּוּ אָמְרוּ קְדִישׁ וּבָרְכוּ בְּעֲשָׂרָה וְהָלְכוּ קֹדֶם שֶׁהִתְחִילוּ בִּרְכַּת יוֹצֵר אוֹר, שֶׁמְּשַׁלִּימִין עַד תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה עַיֵּן שָׁם: (ו) וּבֵרְכוֹתֶיהָ. וּמְשׁוּם הָכִי אִם הִתְחִילוּ עַרְבִית בַּעֲשָׂרָה וְהָלְכוּ מִקְצָתָן, יִגְמֹר הַקַּדִּישׁ שֶׁקֹּדֶם הַתְּפִלָּה, לְפִי שֶׁהַקַּדִּישׁ שַׁיָּךְ לְבִרְכַּת קְרִיאַת שְׁמַע. אֲבָל לֹא יֹאמְרוּ הַקַּדִּישׁ אַחַר תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, לְפִי שֶׁהַתְּפִלָּה אֵינָהּ חִבּוּר לְבִרְכוֹת שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע, דְּתְפִלַּת עַרְבִית רְשׁוּת, וְכָל שֶׁכֵּן סֵדֶר קְדֻשָּׁה וְקַדִּישׁ בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת. וְכֵן נוֹהֲגִים בְּכָל יוֹם בְּאֲמִירַת תְּהִלִּים בְּבֹקֶר בִּלְא מִנְיָן, יְכוֹלִין לוֹמַר קְדִישׁ, וּמִכָּל שֶׁכֵּן לְשִׁיר הַיִּחוּד אוֹ לְמִזְמוֹר, שֶׁאוֹמְרִים קְדִישׁ, דְּאֵינוֹ אֶלָּא מִנְהָג, וּמִכָּל שֶׁכֵּן לְשִׁיר הַיִּחוּד אוֹ לְמִזְמוֹר, שֶׁאוֹמְרִים אַחַר הַלִּמּוּד אוֹ לְקַדִּישׁ שֶׁאוֹמְרִים לְמִזְמוֹר אוֹ (טו) אַחַר הַלִּמּוּד דְּצָרִיךְ דַּוְקָא מִנְיָן בִּשְׁעַת קַדִּישׁ: (כא) בַּתּוֹרָה. אִם אֵרַע כֵּן בְּיוֹם שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי: (כב) לִקְרִיאַת שְׁמַע וּבִרְכוֹתֶיהָ. וּמִשּׁוּם הָכִי אִם הִתְחִילוּ בִּרְכַּת עַרְבִית בַּעֲשָׂרָה, אוֹ אֲפִלּוּ (טז) רַק בָּרְכוּ לְחוּד, וְאַחַר כָּךְ יָצְאוּ מִקְצָתָן, אֵין לוֹ רַק לִגְמֹר הַקַּדִּישׁ שֶׁקֹּדֶם הַתְּפִלָּה, לְפִי שֶׁהַקַּדִּישׁ שַׁיָּךְ לִבְרָכַת קְרִיאַת שְׁמַע, אֲבָל לֹא יֹאמַר הַקַּדִּישׁ שֶׁאַחַר תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, לְפִי שֶׁהַתְּפִלָּה אֵינָהּ חִבּוּר לַבְּרָכוֹת שֶׁל קְרִיאַת סֵדֶר קְדֻשָּׁה וְקַדִּישׁ בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת. אֲבָל אִם הָיוּ עֲשָׂרָה בְּשָׁעָה שֶׁהִתְחִילוּ לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּלַחַשׁ וְאַחַר כָּךְ יָצְאוּ מִקְצָתָן, יָכוֹל (יז) הַקַּדִּישׁ שֶׁלֹּא שֶׁאַחַר הַתְּפִלָּה, דְּהַקַּדִּישׁ שַׁיָּךְ לַתְּפִלָּה, וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּת יָכוֹל לוֹמַר הַחֲצִי קַדִּישׁ שֶׁאַחַר הַתְּפִלָּה (יח) וְגַם הַסֵּדֶר קְדֻשָּׁה וְקַדִּישׁ שָׁלֵם שֶׁאַחַר כָּךְ, לְפִי שֶׁכָּל זֶה שַׁיָּךְ לַתְּפִלָּה כְּמוֹ בְּשַׁחֲרִית: ד (כג) עַל יְדֵי חֻמָּשׁ וְכוּ'. דִּלְא מְחַשְּׁבִינַן הַקָּטָן לְאִישׁ עַל יְדֵי שֶׁאוֹחֵז חֻמָּשׁ בְּיָדוֹ: (כד) בְּשַׁעַת הַדְּחָק. רְצוֹנוֹ לוֹמַר אֲפִלּוּ (יט) בְּלִי חֻמָּשׁ, וּכְדַעַת הַיֵּשׁ מַתִּירִין הַנַּ"ל, וְדַוְקָא (כ) אֶחָד וְלֹא שְׁנַיִם. וּבִלְבוּשׁ כָּתַב שֶׁלֹּא רָאָה נוֹהֲגִין לְצָרְפוֹ אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת הַדְּחָק, וּמִיהוּ דַּוְקָא לִשְׁמֹעַ בִּרְכוֹ וְקִדּוּשׁ שֶׁהוּא חִיּוּב, אֲבָל קַדִּישׁ שֶׁאַחַר עֲלִינוּ לֹא יֹאמְרוּ [מָגֵן אַבְרָהָם (סק"ה)]. אא]וְהָרַבֶּה (כא) אַחֲרוֹנִים מַחְמִירִין שֶׁלֹּא לְצָרֵף שׁוּם קָטָן אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת הַדְּחָק, עַד שֶׁיִּשְׁלַם לוֹ הַשָּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנִים. אוֹנֵן (כב) אֵינוֹ מִצְטָרֵף לְמִנְיָן, וַהֲיָנוּ כָּל אוֹנֵן מַשֶּׁה עָלָיו אֲפִלּוּ אֵינוֹ מֵשֶׁה עָלָיו לְקָבְרוֹ, כְּגוֹן שֶׁאֵינוֹ יוֹרֵשׁ שָׁלוֹ, אִם הוּא בָּעִיר שֶׁהַמֵּת שָׁם אֵינוֹ מִצְטָרֵף, וַאֲפִלּוּ אִם יֵשׁ לוֹ מִי שֶׁיִּתְעַסֵּק עִמּוֹ בְּקִבּוּרָתוֹ, אִם לֹא שֶׁמְּסָרוֹ לְהַכָּתָּפִים, וּכְמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסִימָן ע"א (סק"ד), אֲבָל אִם הַמֵּת בְּעִיר אַחֶרֶת וְנוֹדַע לוֹ קֹדֶם הַקְּבוּרָה, וְיֵשׁ שָׁם מִי שֶׁיִּשְׁתַּדֵּל עֲבוּרוֹ, שֶׁדֵּינוֹ שֶׁאִם רָצָה לִקְרוֹת רַשַּׁאי וְאֵין מוֹחִין בְּיָדוֹ, הוּא מִצְטָרֵף לְמִנְיָן. וּמִיהוּ, כָּל זֶה לְעִנְיַן אוֹנֵן, (כג) אֲבָל בְּאֵבֶל, וַדַּאי מִצְטָרֵף לְבִרְכַּת הַמָּזוֹן וְלִתְפִלָּה: ה (כה) שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת. בְּשְׂאָר מְקוֹמוֹת הַגּוּף, אֲפִלּוּ הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת בְּזָקָן [בֵּית שְׁמוּאֵל בְּאֶבֶן הָעֶזֶר סִימָן קע"ב סָעִיף קָטָן ה']: (כו) דִּינוֹ כְּקָטָן. וְאִם הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, נַעֲשָׂה גָּדוֹל (כד) מִיּוֹם שֶׁהֵבִיא, לֹא לְמַפְרַע: (כז) רֹב שְׁנוֹתָיו. בּ]וְלֹא בְּעִנְיַן (כה) רַק יוֹם אֶחָד יוֹתֵר עַל שִׁלְשִׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה: (כח) שָׁאז יִתְבָּרֵר. רְצוֹנוֹ לוֹמַר וְאָז נַעֲשָׂה גָּדוֹל (כו) לְמַפְרַע מִשְּׁנַת שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה וְיוֹם אֶחָד: (כט) סִימָנֵי סָרִיס. מְבֹאָר בְּאֶבֶן הָעֶזֶר בְּסִימָן קע"ב סָעִיף ה'. וַאֲפִלּוּ אֶחָד מִן הַסִּימָנִים הַנִּזְכָּרִים שָׁם מְהַנֵּי לְהַשְׁוּוֹתוֹ לְסָרִיס אִם לֹא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת גַּם בַּזָּקָן, כְּמְבֹאָר בַּהַגָּ"ה שָׁם: (ל) דִּינוֹ כְּגָדוֹל. וְדַוְקָא כְּשֶׁהִגִּיעַ לְשָׁנִים עֶשְׂרֵה ג]וַהֲיָנוּ שְׁלֹשִׁים יוֹם

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

וְיָצְאוּ מִקְצָתָן, גַּם כֵּן (יז) לֹא יֹאמַר הַקַּדִּישׁ, דְּאֵינוֹ אֶלָּא מִנְהָג, וּמִכָּל שֶׁכֵּן לְשִׁיר הַיִּחוּד אוֹ לְקַדִּישׁ שֶׁאוֹמְרִים לְמִזְמוֹר אוֹ (טו) אַחַר הַלִּמּוּד דְּצָרִיךְ דַּוְקָא מִנְיָן בִּשְׁעַת קַדִּישׁ: (כא) בַּתּוֹרָה. אִם אֵרַע כֵּן בְּיוֹם שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי: (כב) לִקְרִיאַת שְׁמַע וּבִרְכוֹתֶיהָ. וּמִשּׁוּם הָכִי אִם הִתְחִילוּ בִּרְכַּת עַרְבִית בַּעֲשָׂרָה, אוֹ אֲפִלּוּ (טז) רַק בָּרְכוּ לְחוּד, וְאַחַר כָּךְ יָצְאוּ מִקְצָתָן, אֵין לוֹ רַק לִגְמֹר הַקַּדִּישׁ שֶׁקֹּדֶם הַתְּפִלָּה, לְפִי שֶׁהַקַּדִּישׁ שַׁיָּךְ לִבְרָכַת קְרִיאַת שְׁמַע, אֲבָל לֹא יֹאמַר הַקַּדִּישׁ שֶׁאַחַר תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, לְפִי שֶׁהַתְּפִלָּה אֵינָהּ חִבּוּר לַבְּרָכוֹת שֶׁל קְרִיאַת סֵדֶר קְדֻשָּׁה וְקַדִּישׁ בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת. אֲבָל אִם הָיוּ עֲשָׂרָה בְּשָׁעָה שֶׁהִתְחִילוּ לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּלַחַשׁ וְאַחַר כָּךְ יָצְאוּ מִקְצָתָן, יָכוֹל (יז) הַקַּדִּישׁ שֶׁלֹּא שֶׁאַחַר הַתְּפִלָּה, דְּהַקַּדִּישׁ שַׁיָּךְ לַתְּפִלָּה, וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּת יָכוֹל לוֹמַר הַחֲצִי קַדִּישׁ שֶׁאַחַר הַתְּפִלָּה (יח) וְגַם הַסֵּדֶר קְדֻשָּׁה וְקַדִּישׁ שָׁלֵם שֶׁאַחַר כָּךְ, לְפִי שֶׁכָּל זֶה שַׁיָּךְ לַתְּפִלָּה כְּמוֹ בְּשַׁחֲרִית: ד (כג) עַל יְדֵי חֻמָּשׁ וְכוּ'. דִּלְא מְחַשְּׁבִינַן הַקָּטָן לְאִישׁ עַל יְדֵי שֶׁאוֹחֵז חֻמָּשׁ בְּיָדוֹ: (כד) בְּשַׁעַת הַדְּחָק. רְצוֹנוֹ לוֹמַר אֲפִלּוּ (יט) בְּלִי חֻמָּשׁ, וּכְדַעַת הַיֵּשׁ מַתִּירִין הַנַּ"ל, וְדַוְקָא (כ) אֶחָד וְלֹא שְׁנַיִם. וּבִלְבוּשׁ כָּתַב שֶׁלֹּא רָאָה נוֹהֲגִין לְצָרְפוֹ אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת הַדְּחָק, וּמִיהוּ דַּוְקָא לִשְׁמֹעַ בִּרְכוֹ וְקִדּוּשׁ שֶׁהוּא חִיּוּב, אֲבָל קַדִּישׁ שֶׁאַחַר עֲלִינוּ לֹא יֹאמְרוּ. מָגֵן אַבְרָהָם (סק"ה). וְכָתַב בַּ"ח (ס"ג) הָא דִּמְצָרֵף עַל יְדֵי חֻמָּשׁ, דַּוְקָא שֶׁנִּכְתָּב עַל הַגְּוִיל כְּסֵפֶר תּוֹרָה, אֲבָל חֻמָּשִׁין שֶׁלָּנוּ לְדִבְרֵי הַכֹּל אֵין מִצְטָרְפִין. וְאֵלֶיהָ זוּטָא (סק"ב) בְּשֵׁם זְקֵנוֹ הַגָּאוֹן ז"ל כָּתַב הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה שֶׁלֹּא לְצָרֵף קָטָן. אוֹנֵן אֵינוֹ מִצְטָרֵף לַעֲשָׂרָה לְכָל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה. כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה וּשְׁיָרֵי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה סִימָן זָה (הגב"י סק"ד), וְכֵן כָּתַב פְּרִי מְגַדִּים בְּאֵרֶן חֵלֶק א' סִימָן י"ט

בֵּאוּר הֲלָכָה

וּבָרְכוּ בַּעֲשָׂרָה. נֶחְשָׁב שֶׁהִתְחִילוּ בַּעֲשָׂרָה, עַל כֵּן אִם יָצְאוּ מִקְצָתָן יְכוֹלִים הַנִּשְׁאָרִים לוֹמַר קְדֻשָּׁה שְׁבְּיוֹצֵר אֲפִלּוּ לְהַפּוֹסְקִים דִּסְבִירָא לְהוּ דְּאֵין נֶאֱמֶרֶת בְּחָפוֹת מַעֲשָׂרָה, כֵּן מוּכָח בְּבֵית יוֹסֵף (סי' סט ד"ה מיהו) וּלְפִי מַה דְּמַשְׁמַע הָרַמ"א בְּסִימָן ס"ט (ס"א) דְּפִרְיסַת שְׁמַע הוּא בָּרְכוּ לָבָד, וְכֵן כָּתַב בְּפְרִי מְגַדִּים (א"א סק"ג):

* **וּתְפִלַּת עַרְבִית וְכוּ'.** עַיֵּן בְּנוֹדַע בִּיהוּדָה מַהֲדוּרָא תִּנְיָנָא (או"ח) סִימָן ד' שְׁכָּתַב, דְּסִכְּתָם אִם הִתְפַּלְּלוּ בְּלַחַשׁ בַּעֲשָׂרָה וְאַחַר כָּךְ יָצְאוּ מִקְצָתָן, דִּמְלַבֵּד שֶׁלֹּא יָכוֹל הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר לַחֲזֹר תְּפִלָּתוֹ, גַּם לֹא יָכוֹל לוֹמַר שׁוּם קְדִישׁ אַחַר זֶה, וְלֹא דְּמֵי לְעַרְבִית, עַיֵּן שָׁם מִילְתָא בְּטַעֲמָא:

ד * **וְלֹא נִרְאִין דִּבְרֵיהֶם.** וְאַף עַל גַּב דִּלְקַמָּן בְּסִימָן קצ"ט סָעִיף י' לְעִנְיַן זִמּוּן סְתָם הַמְחַבֵּר כְּדַעַת הַמַּקִּלִּין בָּזֶה, דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה חָמִיר טְפֵי:

* **וְהוּא הַדִּין דְּעֶבֶד וְאִשָּׁה וְכוּ'.** הַלָּשׁוֹן קָצַת תָּמֵהַּ, דְּהַם אֵינָם מִצְטָרְפִין אֲפִלּוּ לְדַעַת הַיֵּשׁ מַתִּירִין הַנַּ"ל, כֵּן מוּכָח בְּלִבּוּשׁ וְכֵן מִבֵּאוּר הַגְּרָ"א וּבְפְרִי מְגַדִּים (א"א סק"ד), כִּי הֵךְ יֵשׁ מַתִּירִין אֵינָנּוּ דַּעַת רַבֵּנוּ תָּם (ברכות מח. תד"ה ולית) דְּמַחְלֵק בֵּין שְׁלֹשָׁה לַעֲשָׂרָה וּכְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי (שם מז:) דְּסָבַר דִּיֵּשׁ לְהָקֵל לְעִנְיַן עֲשָׂרָה לְעִנְיַן קָטָן וְעֶבֶד, דִּלְדַעַת רַבֵּנוּ תָּם אֲפִלּוּ קָטָן מַשָּׁל בַּעֲשָׂרָה מִצְטָרֵף בְּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא (שם), אֶלָּא דִּדַעְתָּם דִּשְׁלֹשָׁה וַעֲשָׂרָה שָׁוִין, רַק דִּבְשְׁלֹשָׁה גּוּפָא סְבִירָא לְהוּ גַּם כֵּן לְהַיֵּשׁ מַתִּירִין דְּמַתִּיר לְעִנְיַן זִמּוּן דְּקָטָן יוֹדֵעַ לְמִי מְבָרְכִין, וְכִפְסָק הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ לְקַמָּן בְּסִימָן קצ"ט סָעִיף י', וּכְסָבְרִינָא לְהוּ דְּאֵין הַדִּין נֶאֱמֶרֶת בְּסִימָן זֶה [מִלְּשׁוֹן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ]:

שֶׁלֹּא רָאָה נוֹהֲגִין לְצָרְפוֹ אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת הַדְּחָק. וּבְזִמֻּנָּא נוֹהֲגִים לְצָרֵף קָטָן עַל יְדֵי חֻמָּשׁ שֶׁבְּיָדוֹ, וּמִיהוּ דַּוְקָא לִשְׁמֹעַ בִּרְכוֹ וְקִדּוּשׁ שֶׁהוּא חִיּוּב, אֲבָל קַדִּישׁ שֶׁאַחַר עֲלֵינוּ לֹא יֹאמְרוּ [מָגֵן אַבְרָהָם (סק"ה)]. אא]וְהָרַבֶּה (כא) אַחֲרוֹנִים מַחְמִירִין שֶׁלֹּא לְצָרֵף שׁוּם קָטָן אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת הַדְּחָק, עַד שֶׁיִּשְׁלַם לוֹ הַשָּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנִים. אוֹנֵן (כב) אֵינוֹ מִצְטָרֵף לְמִנְיָן, וַהֲיָנוּ כָּל אוֹנֵן מַשֶּׁה עָלָיו אֲפִלּוּ אֵינוֹ מֵשֶׁה עָלָיו לְקָבְרוֹ, כְּגוֹן שֶׁאֵינוֹ יוֹרֵשׁ שָׁלוֹ, אִם הוּא בָּעִיר שֶׁהַמֵּת שָׁם אֵינוֹ מִצְטָרֵף, וַאֲפִלּוּ אִם יֵשׁ לוֹ מִי שֶׁיִּתְעַסֵּק עִמּוֹ בְּקִבּוּרָתוֹ, אִם לֹא שֶׁמְּסָרוֹ לְהַכָּתָּפִים, וּכְמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסִימָן ע"א (סק"ד), אֲבָל אִם הַמֵּת בְּעִיר אַחֶרֶת וְנוֹדַע לוֹ קֹדֶם הַקְּבוּרָה, וְיֵשׁ שָׁם מִי שֶׁיִּשְׁתַּדֵּל עֲבוּרוֹ, שֶׁדֵּינוֹ שֶׁאִם רָצָה לִקְרוֹת רַשַּׁאי וְאֵין מוֹחִין בְּיָדוֹ, הוּא מִצְטָרֵף לְמִנְיָן. וּמִיהוּ, כָּל זֶה לְעִנְיַן אוֹנֵן, (כג) אֲבָל בְּאֵבֶל, וַדַּאי מִצְטָרֵף לְבִרְכַּת הַמָּזוֹן וְלִתְפִלָּה: ה (כה) שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת. בְּשְׂאָר מְקוֹמוֹת הַגּוּף, אֲפִלּוּ הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת בְּזָקָן [בֵּית שְׁמוּאֵל בְּאֶבֶן הָעֶזֶר סִימָן קע"ב סָעִיף קָטָן ה']: (כו) דִּינוֹ כְּקָטָן. וְאִם הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, נַעֲשָׂה גָּדוֹל (כד) מִיּוֹם שֶׁהֵבִיא, לֹא לְמַפְרַע: (כז) רֹב שְׁנוֹתָיו. בּ]וְלֹא בְּעִנְיַן (כה) רַק יוֹם אֶחָד יוֹתֵר עַל שִׁלְשִׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה: (כח) שָׁאז יִתְבָּרֵר. רְצוֹנוֹ לוֹמַר וְאָז נַעֲשָׂה גָּדוֹל (כו) לְמַפְרַע מִשְּׁנַת שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה וְיוֹם אֶחָד: (כט) סִימָנֵי סָרִיס. מְבֹאָר בְּאֶבֶן הָעֶזֶר בְּסִימָן קע"ב סָעִיף ה'. וַאֲפִלּוּ אֶחָד מִן הַסִּימָנִים הַנִּזְכָּרִים שָׁם מְהַנֵּי לְהַשְׁוּוֹתוֹ לְסָרִיס אִם לֹא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת גַּם בַּזָּקָן, כְּמְבֹאָר בַּהַגָּ"ה שָׁם: (ל) דִּינוֹ כְּגָדוֹל. וְדַוְקָא כְּשֶׁהִגִּיעַ לְשָׁנִים עֶשְׂרֵה ג]וַהֲיָנוּ שְׁלֹשִׁים יוֹם

שַׁעַר הַצִּיּוּן

(יז) אַחֲרוֹנִים: (מז) טַ"ז (סק"ג): (מח) לִבּוּשׁ וְהוּבָא בְּפְרִי מְגַדִּים (א"א סק"ג): (יז) פְּרִי מְגַדִּים (שם) וְשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה (סק"י) וְנוֹדַע בִּיהוּדָה (מהדו"ת או"ח סי' ז) וְדֶרֶךְ הַחַיִּים (דיני קדיש בעשרה סי"ג), דְּלֹא כְּחַיֵּי אָדָם (שם): (יח) פְּרִי מְגַדִּים (שם): ד (יט) מָגֵן אַבְרָהָם (סק"ה) וְאֵלֶיהָ רַבָּה (סק"ה) וּפְרִי מְגַדִּים (א"א סק"ה) וְדֶרֶךְ הַחַיִּים (שם א"א) וְחַיֵּי אָדָם (שם ס"א): (כ) מָגֵן אַבְרָהָם (שם): (כא) פְּרִי מְגַדִּים (שם סק"ד) וְדֶרֶךְ הַחַיִּים (שם סק"ד): ה (מ) פְּרִי מְגַדִּים (שם): (כב) פְּשׁוּט: (מא) פְּרִי מְגַדִּים (שם סק"ד): (כג) פְּשׁוּט: (מב) פְּרִי מְגַדִּים (שם סק"ד): (כד) פְּשׁוּט:

לְיקוּטֵי דִּבְרֵי הָרַב: א] ובשו"ע הרב (ס"ה) כתב שאף שהעיקר שאין לצרף קטן ועבד ואשה, אעפ"כ אין למחות באותן שנוהג

מַחֲזִקִין אוֹתוֹ בְּגָדוֹל וְאוֹמְרִים (לא) לְעִנְיָן זֶה (מ) [ח] מִפְּתָמָא הֲבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת (מהרי"ק שורש מ"ט): ו לְ**אִם הִתְחִיל** (לב) אֶחָד מֵהֶעָשָׂרָה לְהִתְפַּלֵּל (ט) [ט] לְבַדּוֹ וְאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲנוֹת עִמָּהֶם, (לג) * אוֹ מ"שֶׁהוּא יָשֵׁן, אֲפִלּוּ הָכִי (לד) מִצְטָרֵף עִמָּהֶם: ז נ"כְּשֶׁאָחַד מִתְפַּלֵּל לְבַדּוֹ, (לה) נָכוֹן שֶׁהָאֲחֵרִים יַמְתִּינוּ מִלּוֹמַר (י) קָדִישׁ (לו) עַד שֶׁיִּגְמֹר, (לז) כְּדֵי שֶׁיִּזְכֶּה גַּם הוּא: ח (לח) * ס"חֲרַשׁ הַמְדַבֵּר וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ, אוֹ שׁוֹמֵעַ וְאֵינוֹ מְדַבֵּר, הֵן כְּפִקְחִין וּמְצָטָרְפִים. אֲבָל מִי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ וְאֵינוֹ מְדַבֵּר, הֲרֵי * הוּא כְּשׁוֹטֶה וְקָטָן: ט נ"לְעוֹלָם הוּא קָטָן עַד שֶׁיָּבִיא (לט) שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת (מ) אֲחַר שֶׁיִּהְיֶה (מא) בֶּן שֹׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה (מב) וְיוֹם אֶחָד, וּשְׁנַת הָעִבּוּר בַּת שֹׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה חֹדֶשׁ:

בַּאֵר הַיטֵב

וּבְתְשׁוּבַת שְׁבוּת יַעֲקֹב חֵלֶק ב' סִימָן כ"ה. וּפְרִי חָדָשׁ (ס"ח) כָּתַב דְּאִם יֵשׁ לוֹ מִי שֶׁיִּשְׁתַּדֵּל בִּשְׁבִילוֹ, דְּאִם רָצָה לִקְרוֹת אֵין מוֹחִין בְּיָדוֹ, מִסְתַּבְּרָא דְּאַדְּעָתָא דְּמִצְטָרֵף עִמָּהֶם. וְעַיֵּן בְּלֶקֶט הַקֶּמַח דף י' עַמּוּד ב': ה (מ) **מִפְּתָמָא**. רְצוֹנוֹ לוֹמַר לְעִנְיַן תְּפִלָּה שֶׁהִיא מִדְּרַבָּנָן. וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן נ"ג סָעִיף קָטָן י"ג מָה שֶׁכָּתַבְתִּי שָׁם בְּשֵׁם הַסְּמַ"ע (חו"מ סי' לה סק"ח) וְהַשַּׁ"ךְ (שם סק"א): ו (ט) **לְבַדּוֹ**. דַּוְקָא אֶחָד וְלֹא שְׁנַיִם, דְּלֹא כְּהָרַלְנַ"ח (סי' טז). וְכֵן גַּבֵּי יֶשְׁנוֹ דַּוְקָא אֶחָד וְלֹא שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה, עַיֵּן מֵגֵן אַבְרָהָם (סק"ח). וְט"ז (סק"ד) חוֹלֵק וּכְבָרְיָה לֵיהּ דְּיֶשְׁנוֹ אֲפִלּוּ אֶחָד אֵינוֹ מִצְטָרֵף עַיֵּן שָׁם. וְכֵן כָּתַב הַפְּרִי חָדָשׁ שְׁדִבְרֵי הַשַּׁ"ו עִקָּר עַיֵּן שָׁם. וּבַהֲלָכוֹת קְטַנּוֹת חֵלֶק א' סִימָן ע"ר כָּתַב הָא דְּיֶשְׁנוֹ עוֹלֶה לְמִנְיָן, הַיְינוּ כְּשֶׁפָּנָיו מְגֻלֶּה עַיֵּן שָׁם. וְהַיַּד אֲהָרֹן (הגב"י) חוֹלֵק עָלָיו עַיֵּן שָׁם. וְעַיֵּן סִימָן קכ"ד סָעִיף ד': ז (י) **קָדִישׁ**. וְאִם הוּא יָשֵׁן מְצִירִים אוֹתוֹ, וְאִם לֹא רָצָה לַעֲמֹד, אֵין

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

בְּשָׁנָה עֶשְׂרִים, כֵּן הוּא דַּעַת רֹב הַפּוֹסְקִים בְּאֶבֶן הָעֶזֶר בְּסִימָן קנ"ה סָעִיף י"ב] וְלֹא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, דְּאָז מִהֲנֵי הַסִּימָנִים לִשְׁעָרוֹת לְטָרִיס לַמְפָרַע. (מ) בֵּין שֶׁנּוֹלְדוּ לוֹ הַסִּימָנִים בְּשָׁנָה עֶשְׂרִים אוֹ קֹדֶם לָזֶה, אֲבָל קֹדֶם שֶׁהִגִּיעַ לְשָׁנָה עֶשְׂרִים, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ כָּל הַסִּימָנִי סָרִיסוּת אָמְרִינַן עַדַיִן הוּא קָטָן. וְעַיֵּן בְּפְרִי מְגַדִּים (א"א סק"ו) שְׁמַצְדֵּד לוֹמַר דִּלְעִנְיַן תְּפִלָּה שֶׁהוּא מִדְּרַבָּנָן, וַאֲפִלּוּ לְדַעַת הַפּוֹסְקִים דִּתְפִלָּה הִיא דְּאוֹרַיְיתָא, עַל כָּל פָּנִים צְרוּף עֲשָׂרָה לְאוֹ דְּאוֹרַיְיתָא הוּא, עַל כֵּן סָמְכִינַן עַל זֶה וְאָמְרִינַן כֵּיוָן שֶׁבָּא לְכְלַל שְׁנוֹתָיו מִפְּתָמָא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, דְּרֹב אֲנָשִׁים מַגִּיעִין לְכְלַל שָׁנִים מִפְּתָמָא מְבִיאִין שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, אֲבָל לְעִנְיַן שְׁאָר חִיּוּבָא דְּאוֹרַיְיתָא אֵינוֹ מוֹעִיל. [וְעַיֵּן בְּפְרִי מְגַדִּים (שם סק"ז) שֶׁמְּאֲרִיךְ בָּזֶה, וּמַסִּיק דְּמִשּׁוּם דְּהוּא מְעוּט הַמָּצוּי, עַל כֵּן הֶחְמִירוּ מִדְּרַבָּנָן לְעִנְיַן דְּאוֹרַיְיתָא, כְּמוֹ לְעִנְיַן בְּדִיקַת הָרֵאָה]: ו (לב) **אֶחָד מֵהֶעָשָׂרָה**. א]הוּא הַדִּין (כמ) יוֹתֵר מֵאֶחָד, וּבִלְבַד שֶׁיִּשָּׁאֲרוּ רֻבָּם שֶׁאֵין מִתְפַּלְּלִים שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה וְיכוֹלִין לַעֲנוֹת עִמָּהֶם, (כט) וְיֵשׁ מַחְמִירִין בְּיוֹתֵר מֵאֶחָד. וּבְיֶשֶׁן, בְּוַדַּאי (ל) אֵין לְצָרֵף אֲפִלּוּ בִּמְקוֹם הַדְּחַק בְּיוֹתֵר מֵאֶחָד, כִּי בְּלָאו הָכִי יֵשׁ הַרְבֵּה פּוֹסְקִים הַמַּחְמִירִים בְּיֶשֶׁן וּכְדִלְקַמַּיהּ: **(לג) אוֹ שֶׁהוּא יָשֵׁן**. עַיֵּן בְּפְרִי מְגַדִּים (שם סק"ח) שֶׁכָּתַב דְּהוּא הַדִּין לְעִנְיַן זִמּוּן עֲשָׂרָה גַּם כֵּן יָשֵׁן מִצְטָרֵף לְדַעַת הַשַּׁלְחָן עָרוּךְ כְּמוֹ לְעִנְיַן תְּפִלָּה, וּלְעִנְיַן קְרִיאַת הַתּוֹרָה וּנְשִׂיאַת כַּפַּיִם צָרִיךְ עִיּוּן, אַף לְעִנְיַן קְרִיאַת הַמְּגִלָּה בְּנַדַּאי אֵין הַיָּשֵׁן מִצְטָרֵף לַעֲשָׂרָה לְכָלֵי עָלְמָא, דִּבְמְגִלָּה בָּעֵי עֲשָׂרָה לְפַרְסוּמֵי נִסָּא וּבְיֶשֵׁן לֵיכָּא פִּרְסוּם: **(לד) מִצְטָרֵף עִמָּהֶם**. דִּבְכָל עֲשָׂרָה שָׁהֵם גְּדוֹלִים שְׁכִינָה שָׁרְיָא בֵּינֵיהֶם, דִּ'וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' (ויקרא כב לב) קָרְינַן בֵּהּ, וְלֹא דְּמֵי לְקָטָן דְּלְאו בַּר קְדֻשָּׁה הוּא. וְעַיֵּן בְּט"ז (סק"ד) שֶׁחוֹלֵק לְעִנְיַן יֶשֶׁן וּכְבָרְיָא לֵיהּ דְּאֵין מִצְטָרֵף, וְהִסְכִּים עִמּוֹ הַפְּרִי חָדָשׁ דְּיֶשֶׁן חָשִׁיב כְּשׁוֹטֶה עַיֵּן שָׁם, עַל כֵּן (לה) לְכַתְּחִלָּה בְּוַדַּאי לְהַקְפִּיד, וְעַל כָּל פָּנִים (לו) לְעוֹרְרוֹ שֶׁיִּהְיֶה מִתְנַמְנֵם, וְעַיֵּן בְּבָאוּר הֲלָכָה (ד"ה או שהוא): ז (לה) **נָכוֹן וְכוּ'**. וַאֲפִלּוּ (לג) אִם יֵשׁ מִנְיָן בִּלְעָדוֹ: (לו) **עַד שֶׁיִּגְמֹר**. וְהוּא הַדִּין בְּיֶשֶׁן (לז) צָרִיךְ לְהַקְפִּיד, וְאִם לֹא רָצָה לַעֲמֹד, אֵין צָרִיךְ לְהַמְתִּין לְדַעַת הַשַּׁלְחָן עָרוּךְ וּמִצְטָרֵף, אֲבָל יֵשׁ חוֹלְקִין בָּזֶה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסִימָן קָטָן ל"ד: (לז) **כְּדֵי שֶׁיִּזְכֶּה**. וְדַוְקָא (לה) אִם יִשְׁאַר שְׁהוּת בַּיּוֹם לְהִתְפַּלֵּל: ח (לח) **חֵרֵשׁ הַמְדַבֵּר**. וְדַעַת הַטּ"ז לְקַמָּן בְּסִימָן קכ"ד סָעִיף קָטָן ב' שֶׁאֵין מִצְטָרְפִין לְמִנְיָן מִי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ אַף עַל גַּב שֶׁהוּא מְדַבֵּר, שֶׁלֹּא יַדַּע לַעֲנוֹת אָמֵן עַל הַבְּרָכוֹת שֶׁמְּבָרֵךְ הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר. אָכֵן (ט) הָרַבֵּה מְסַכִּימִים עִם פְּסַק הַשַּׁלְחָן עָרוּךְ, וְסוֹבְרִין ב]שֶׁאֵין זֶה מַעֲכֵב לְעִנְיַן צְרוּף, וְאִם הוּא מְכַוֵּן הַבְּרָכוֹת וּכְשֶׁרוֹאֶה שֶׁעוֹנִין עוֹנָה עִמָּהֶם, דּוּמְיָא דַּהֲנָפַת הַסִּדְרִין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁל אֶלֶכְסַנְדְּרִיָּא (סוכה נא:), שֶׁמַּבִּין בְּשִׁעָה שֶׁמְּסַיֵּם הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר סוֹף הַבְּרָכָה וְעוֹנָה אָמֵן, (ט) מִצְטָרֵף לְכָלֵי עָלְמָא: **ט (לט) שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת**. וּמִקּוֹמֵן וְשִׁעוּר גְּדִלּוּתָן מִבֹּאֶר בְּאֶבֶן הָעֶזֶר בְּסִימָן קנ"ה סָעִיף י"ז וְי"ח: (מ) **אַחַר שֶׁיִּהְיֶה**. שֶׁכֵּן (מא) קִבְּלוּ חֲזַ"ל הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, שֶׁלֹּא יִקְרֵא הַזָּכָר אִישׁ עַד שֶׁיִּשְׁלְמוּ לוֹ שֹׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיָבִיא גַּם כֵּן שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, וְהוּא מִכְּלַל כָּל הַשְּׁעוּרִין שֶׁקִּבְּלוּ חֲזַ"ל הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, וְאָמְנָם קַיְימָא לַן כַּיָּוֹן שֶׁהִגִּיעוּ לְכְלַל שְׁנִים חֲזָקָה שֶׁהֵבִיאוּ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, וְלָכֵן אֲפִלּוּ אִם אָנוּ רוֹאִין שֶׁאֵין לָהֶם שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת חִיְישִׁינַן שֶׁמָּא הָיָה לָהֶם אֶלָּא שֶׁנָּשְׁרוּ, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ שְׂעָרוֹת הַלּוֹט לִנְשֹׁר, פְּעָמִים מֵחֲמַת בְּחִישׁוּת וּפְעָמִים מֵחֲמַת שְׁמָנוּנִית, וּמִכָּל מָקוֹם לֹא סָמְכִינַן עַל חֲזָקָה זוֹ לְגַמְרֵי, אֶלָּא דְּדִרְיִינַן לֵיהּ כְּסָפֵק, וְלָכֵן אֲזִלִינַן תָּמִיד לְחֻמְרָא בְּכָל דָּבָר שֶׁהוּא מִדְּאוֹרַיְיתָא, וּבְדַרְבָּנָן לְקֻלָּא. וְעַיֵּן לְקַמָּן בְּסִימָן קצ"ט בְּמֻגָּן אַבְרָהָם סָעִיף קָטָן (ח') [ז'], וְצָרִיךְ עִיּוּן קָצָת, וְעַיֵּן לְעֵיל בְּסָעִיף קָטָן ל"א מָה שֶׁכָּתַבְנוּ שָׁם בְּשֵׁם הַפְּרִי מְגַדִּים: (מא) **בֶּן שֹׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה**. וְאָבִיו מֵהֵימָן עַל זֶה וְלֹא אִישׁ אַחֵר, כֵּן אִיתָא בְּקִדּוּשִׁין סוֹף פֶּרֶק הַמַּחְתִּיל גְּמָ', וְאִם מֵת אָבִיו וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵימָתַי נַעֲשָׂה בֶּן שֹׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, לְכְאוֹרָה דִּינָא הוּא דְּמִכַּיָּן שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת חַיָּב לִזָּהֵר בְּמִצְוֹת הַתּוֹרָה כְּדִין שֶׁאָר גָּדוֹל, דִּסְפֵקָא דְּאוֹרַיְיתָא הוּא, וְעַיֵּן: (מב) **וְיוֹם**

שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה

לְשַׁיֵּר מִזְמוֹר כו', וְהוּא הַדִּין בְּלִמּוּד, כָּתַב בְּאֵלִיָּה רַבָּה (שם) **שֶׁיֵּשׁ** לְהַחְמִיר לְלַמֵּד מַעֲט כְּשֶׁבָּאִים הַמְּנָיָן: **ה (ח) מִפְּתָמָא**. עַיֵּן בָּאֵר הֵיטֵב. וּמִשְּׁמַע דְּלְעִנְיַן חִיּוּבָא דְּאוֹרַיְיתָא אֵינוֹ מוֹעִיל. וּבְאֶמֶת נִדַּת הָרַבִּים פּוֹסְקִים דְּחֶזְקָה דְּרָבָּה (נדה מח:) הֲרֵי דְּאוֹרַיְיתָא. וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן ל"ט (סק"א) מָה **שֶׁכָּתַבְתִּי** מִדִּבְרֵי הַנּוֹדָע בִּיהוּדָה מַהֲדוּרָה תִּנְיָנָא (או"ח סי' א) וּבְ**שׁוּ"ת** בֵּית אֶפְרַיִם חֵלֶק אֹרַח הָעֵזֶר (סי' מז) בְּאַרְכוּת בְּעִנְיַן זֶה. וּמַה **שֶּׁכָּתַב** (באר היטב) **וְעַיֵּן** סִימָן נ"ג סָעִיף קָטָן י"ג, שָׁם כָּתַב שֶׁתַּחְתִּית הַיּוֹם שְׁנוֹלַד, יוֹם אֶחָד קֹדְמִין, וְרוֹצֶה לוֹמַר מִתְּחִלַּת כְּנִיסַת הַלַּיְלָה שֶׁל הַיּוֹם שְׁנוֹלַד בּוֹ זֶה מִקְּרֵי הַתַּחְתִּית הַיּוֹם, וְכֵן כָּתַב הַב"ח לְהַדְיָא (שו"ת) סִימָן קמ"ה דְּמִיָּד שֶׁהִתְחִישׁ נַעֲשָׂה גָּדוֹל, אַף שֶׁעֲדַיִן אֵין שָׁלֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה מִשָּׁעָה שֶׁנּוֹלַד עַיֵּן שָׁם, וְעַיֵּן בְּשוּ"ת נוֹדַע בִּיהוּדָה מַהֲדוּרָה תִּנְיָנָא (או"ח) סִימָן ו' שֶׁכָּתַב שֶׁפֶּשֶׁט הַמִּנְהָג כְּהַמֻּגָּן אַבְרָהָם דְּחִכָּה כְּשֶׁחִשְּׁכָה לֵיל שֶׁנּוֹלַד בּוֹ נַעֲשָׂה בַּר מִצְוָה, וְאֵין לְזוֹז מֵהַמִּנְהָג עַיֵּן שָׁם. וְעַיֵּן בְּמֻגָּן אַבְרָהָם סִימָן ס"ט סָעִיף קָטָן ד', וְשָׁם הָרְאֵה מָקוֹם לְסִימָן (רל"ז) [ורל"ד]: ו **(ט) לְבַדּוֹ**. עַיֵּן בָּאֵר הַגּוֹלָה

בַּאוּר הֲלָכָה

ו * **אוֹ שֶׁהוּא יָשֵׁן**. עַיֵּן בְּמִשְׁנָה בְּרוּרָה (ס"ק לד) **מַה שֶּׁכָּתַבְנוּ דִּלְכַתְּחִלָּה יֵשׁ עַל כָּל פָּנִים לְעוֹרְרוֹ. וְאִם אִי אֶפְשָׁר גַּם כֵּן בָּזֶה, צָרִיךְ עִיּוּן לְמַעֲשֶׂה**, כִּי אַף דִּבְפְרִי מְגַדִּים (משב"ז סק"ד) כָּתַב דְּאִם אִי אֶפְשָׁר הַסּוֹמֵךְ עַל שֶׁלֹּחַן עָרוּךְ לֹא הִפְסִיד, וְכֵן מַשְׁמַע מֵהַחַיֵּי אָדָם (ח"א כלל כט ס"א), הָלֹא הַבְּרָכִי יוֹסֵף (סק"ו) וְכֵן הַדֶּרֶךְ הַחַיִּים (דיני קריאת בשערה ס"ח) הַסְכִּימוּ עִם הַט"ז וְהַפְּרִי חָדָשׁ. **וְאֶפְשָׁר דִּבְמָקוֹם שֶׁמִּתְפַּלְּלִין קָדִישׁ וְקְדֻשָּׁה בְּקוֹל רָם וְהַשְּׁאָר בְּלָחַשׁ יֵשׁ לְהָקֵל בְּמָקוֹם הַדְּחַק בְּיֶשֶׁן**, דְּלֵית בָּזֶה חֲשַׁשׁ בְּרָכָה לְבַטָּלָה, וְכֵן מַשְׁמַע מִפְּרִי מְגַדִּים (שם) דָּזֶה קִיל יוֹתֵר:

ח * **חֵרֵשׁ הַמְדַבֵּר וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ**. **עַיֵּן בְּפְרִי מְגַדִּים** (א"א סק"ח) **שֶׁמִּסְתַּפֵּק בְּחֵרֵשׁ הַמְדַבֵּר וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ הַמְכַוֵּן לָצֵאת בִּבְרָכַת חֲבֵרוֹ, וְהוּא יוֹדֵעַ אֵז הַבְּרָכָה שֶׁהוּא מְבָרֵךְ לְהוֹצִיאוֹ, אִם יָצָא בָּזֶה אֲפִלּוּ אִם עָנָה אָמֵן. וְעַיֵּן שָׁם עוֹד דְּמִשְּׁמַע מִדְּבָרָיו דְּמִי שֶׁהוּא מְדַבֵּר וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ אֵין רְאוּי לְהִיוֹת שְׁלִיחַ צִבּוּר לְדַעַת הַשַּׁ"ו** בְּסִימָן תרס"ט סָעִיף (א') [ב'] (סק"א), **הַנֵּה מִשְּׁמַע מִזֶּה דִּלְפִי מַה שֶּׁפָּסְקוּ הָאַחֲרוֹנִים** [הַב"ח (סי' תרפט ס"ה) וּמֻגָּן אַבְרָהָם (סי' תרפט סק"ג) וְהַגְּרָ"א (סי' תרפט ס"ב) וּשְׁאָרֵי אַחֲרוֹנִים] **דְּלֹא כְּט"ז, אֵין רְאוּי לְהוֹרִידוֹ מִשְּׁלִיחַ צִבּוּר בְּשַׁבִּיל זֶה. אֲמְנָם בְּחִדּוּשֵׁי רַבִּי עֲקִיבָא אִיגֶר** בְּסִימָן נ"ג (ס"ד, בשו"ע דפוס יוהנסבורג) **מַשְׁמַע דְּלִכּוֹלֵי עָלְמָא אֵין נִכּוֹן שֶׁיִּהְיֶה שְׁלִיחַ צִבּוּר בָּזֶה, דַּהֲלָא לְכַתְּחִלָּה לְכוֹלֵי עָלְמָא צָרִיךְ לְהַשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ:**

* **הוּא כְּשׁוֹטֶה וְקָטָן**. **עַיֵּן בְּסִימָן קצ"ט סָעִיף י' בְּהַגָּ"ה דְּמִשְּׁמַע דְּאַף שׁוֹטֶה אִם הוּא מִכֹּחַ מִצְטָרֵף לִזִּמּוּן, וְאִם כֵּן הוּא הַדִּין לִתְפִלָּה עַל כָּל פָּנִים בְּשָׁעַת הַדְּחַק**, [וְלִפְי דַּעַת הָרַמְ"א לְעֵיל בְּסָעִיף ד' בְּהַגָּ"ה מַשְׁמַע מִינֵּיהּ דְּיֵשׁ לְסָמֹךְ עַל הַקַּלְקֵלִין, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּהָדְיָא בְּדִרְכֵי מֹשֶׁה (אות ג), וְאִלּוּ בְּסִימָן קצ"ט לְעִנְיַן זִמּוּן מַחְמִיר וְאֵין מְחַלֵּק שָׁם כְּלָל בָּזֶה, וְהַשְׁתָּא, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׂרְאֵל יִשְׂרָאֵל בְּלִי בָּרְכוּ וּקְדֻשָּׁה]. וְעַיֵּן שָׁם בְּמֻגָּן אַבְרָהָם סָעִיף קָטָן ח' בְּשֵׁם הַלְּחֶם חֲמוּדוֹת (דברי חמודות ברכות פ"ז אות נד) דְּמִקְפֵּדַ דְּשֵׁם אֲיֵירֵי בְּאֵינוֹ שׁוֹטֶה גָּמוּר, וְלֹא נִהְיָרָא, כִּי סָבַר לְחַסֵּן הַקּוֹשְׁיָא מִסִּימָן זֶה, וְלֹא תֶּחֱסַן לְפִי מַה דְּקַיְימָא לַן בְּיוֹרֶה דֵּעָה סִימָן א' (ס"ה) דַּאֲפִלּוּ בְּסִימָן אֶחָד מִסִּימָנֵי שְׁטוּת הוּא שׁוֹטֶה גָּמוּר מִן הַתּוֹרָה, וְאִם אֵין בּוֹ שׁוּם סִימָן שְׁטוּת, פְּשִׁיטָא. **אֲכָל הָאֱמֶת הוּא** שֶׁאֵין לְהַחְמִיר לְמַעֲשֶׂה כְּלָל, וְכֵן מִשְׁמַע מִדִּבְרֵי הַמְּנוֹרַת הַמָּאוֹר (אות ט) בְּשֵׁם הַרְדַּ"ל (ס"ו סי' תקכט). מ הַרְדַּ"ל בְּיֵ רַב (הרד בב"י ד"ה כתב בהגהות) וְהָאֲגוּר בְּסִימָן (רס"ז) [רנ"ב]. נ הַגְּהוֹת מֵימוֹנִי שָׁם. ס תְּשׁוּבַת מַהֲרַ"ל (סי' קו). ע מְרַדְּכַי בְּהַגָּהוֹת יְקָמוֹת (סי' קמז) מַהֲהִיא דְּכָבֵא מְצִיעָא דף ק"ב (ע"א).

ל"יקוטי דברי הרב: א] ובשו"ע הרב (ס"ז) כתב: וה"ה לב' או ג' או ד' כל שנשאר הרוב שעונין אמן אין עניית המיעוט מעכבת וכו' ויכולים לומר דבר שבקדושה (כגון קדיש וברכו או אפילו קדושה אם הש"ץ לא התפלל עדיין בלחש לעצמו, אבל כשהש"ץ חוזר התפלה פעם ב' צריך ליזהר שיהיו ט' שומעין ועונין אמן אחריו **המשך בסוף הספר**